

UTVECKLINGSLINJER

INOM SVENSKT JORDBRUK

Av direktör EINAR SJÖGREN

DEN snabba utveckling inom vårt lands produktionsliv, som i stort sett kännetecknat de senaste årtiondena, har icke varit ensidig. Den har gällt såväl industrin som jordbruket. Det är emellertid intressant att iakttaga, hurusom beträffande jordbruket vissa särskilt betydande händelser fört fram utvecklingen snabbare — händelser, som rentav varit grundläggande för den utveckling, som sedan kunnat följa i raskt tempo. Gå vi så långt tillbaka som till de senare decennierna av 1800-talet kan den stora spannmålsfloden från andra sidan Atlanten tagas som ett exempel, enär denna framtvångade relativt snabba och genomgripande omläggningar inom jordbruket. Den ensidiga spannmålsodlingen avlöstes delvis och ersattes med foderväxtodling — en förändring som skulle tagit betydligt längre tid och aldrig ägt rum i samma omfattning, om ej spannmålspriserna hade fallit så katastrofalt. Denna omläggning av växtodlingen måste i stort sett anses ha varit till gagn för jordbrukets utveckling mot en för de naturliga förutsättningarna och konsumtionsbehovet lämpligare produktionsinriktning.

Efter spannmålsprisernas fall vid slutet av 1800-talet kan depressionen under 1930-talets början betecknas som den svåraste chocken för jordbruksnäringen. Depressionen fick svåra verkningar för jordbruket, men på dess creditsida kan åtminstone skrivas en sak: samarbetstanken bland jordbrukets folk stärktes. Depressionen påskyndade i hög grad uppbyggandet av de ekonomiska organisationer på jordbrukets område (främst för uppsamling, förädling och avsättning av jordbrukets produkter), som i stort sett i sin nuvarande form kunna dateras till de första åren på 1930-talet och som varit av genomgripande betydelse för jordbrukets utveckling.

Just nu befinna vi oss åter sedan några år tillbaka mitt inne i en period kännetecknad av betydelsefulla förändringar på jordbru-

kets område. Befolkningsfrågan har icke minst för jordbruket blivit ett allvarligt problem. Den starka avflyttning från landsbygden och främst jordbruket, som länge pågått och under de senaste åren ytterligare tilltagit, har medfört, att jordbrukets arbetskraftsproblem tidvis kommit i ett kritiskt läge. Det är också väl bekant, att man inom jordbruket under dessa år sett med bekymmer på den snabbt skeende decimeringen av landsbygdens befolkning.

Jordbruksbefolkningen nådde sin största numerär på 1870-talet. De något mer än 3 millioner människor, som då voro knutna till jordbruket, utgjorde omkring 72 % av totalbefolkningen. Sedan dess har emellertid jordbruksbefolkningen minskat med nära nog halva antalet samtidigt med att totalbefolkningen i det närmaste fördubblats. Enbart från sekelskiftet till 1945 minskade jordbruksbefolkningen med 848 000 personer. Efter 1945 ha vi icke haft någon fullständig folkräkning, men avtappningen av folk från jordbruket torde ha fortgått i ungefärligen samma tempo som tidigare. Folkmängdens förändring på landsbygden och i städerna tyder på detta.

Det är icke nog med att minskningen rent numerärt sett är mycket stor. Enbart den saken skulle hittills icke kunna anses katastrofal. Men den accentuerade kvinnoflykten samt därtill det förhållandet, att det är ungdomen, som flyttat, inger allvarligare farhågor. Följden har blivit dels ett väldigt kvinnounderskott i giftasåldrarna på landsbygden (och i synnerhet bland jordbruksbefolkningen), dels en ojämn åldersfördelning med högre procent barn och åldringar på landsbygden än i städerna. Vid 1945 års slut fanns sålunda bland den egentliga jordbruksbefolkningen i åldersgruppen 20—35 år endast omkring 37 ogifta kvinnor på 100 ogifta män. I städerna fanns samtidigt 93 ogifta kvinnor på 100 ogifta män i samma åldersgrupp. (Jfr tablån å nästa sida.) Siffrorna gälla 1945. Sedan dess har disproportionen ytterligare skärpts.

Antal ogifta män och kvinnor inom vissa åldersklasser år 1945.

Åldersgrupp	Jordbruksbefolkning		Stadsbefolkning. Exkl. inom städer boende jordbruksbefolkning	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
20—25	68 184	28 596	87 977	83 004
25—30	43 693	14 317	51 301	43 392
30—35	30 751	10 031	27 087	28 769
20—35	142 628	52 944	166 365	155 165

Utvecklingslinjer inom svenskt jordbruk

(Beträffande åldersfördelningen må i övrigt anföras, att av den egentliga jordbruksbefolkningen år 1945 25,5 % stod att finna inom åldersgrupperna 20—40 år — d. v. s. de bästa arbetsföra åldrarna — under det att städerna hade 36,3 % av sin totala befolkning i samma åldrar. Jfr nedanstående tablå.)

Antal personer i några olika åldersgrupper år 1945.

Åldersgrupper	Jordbruksbefolkning	Stadsbefolkning.
		Exkl. inom städer boende jordbruksbefolkning
20—25	116 994	233 147
25—30	111 158	252 928
30—35	119 914	258 465
35—40	128 040	245 855
Summa 20—40 år	476 106	990 395
Samtl. åldersgrupper	1 867 190	2 728 731
Grupperna 20—40 år i procent av samtliga	25,5	36,3

Trots att minskningen av jordbruksbefolkningen varit en av grundförutsättningarna för den fortgående standardhöjningen i vårt land, har denna process sålunda medfört svårigheter för jordbruket, dels genom att processen försiggått i så snabb takt, att det varit svårt att neutralisera verkningarna genom mekanisering, dels på grund av den snedvridning av proportionen mellan män och kvinnor samt den ogynnsamma åldersfördelningen bland jordbruksfolket, som uppkommit. Vad det förstnämnda förhållandet — den till synes alltför snabba avflyttningen från landsbygden och speciellt jordbruket — beträffar, torde det bliva lättare att i framtiden bedöma till vilken grad minskningen av jordbruksbefolkningen gått för snabbt. Vi känna dess ogynnsamma verkningar: jordbruksproduktionen har i många fall fått upprätthållas genom alltför krävande arbetsinsatser av den kvarvarande jordbruksbefolkningen. Det är däremot svårare att bedöma, huruvida denna starka åderlåtning på folk inom jordbruket med åtföljande brist på arbetskraft varit nödvändig för att driva fram den stora rationalisering, som inträffat och fortfarande håller på att ske. Förvisso har även en växelverkan ägt rum, så att rationaliseringen frigjort folk, som flyttat över till andra näringar.

Det är möjligt, att vi i dagens läge ofta äro benägna att se något för optimistiskt på jordbrukets förmåga att upprätthålla produktionen trots den snabba minskningen av den tillgängliga arbets-

kraften. Det framhålles sålunda ofta, att eftersom jordbruket lyckats uppehålla produktionen — så långt denna icke tillfälligt minskats på grund av klimatiska betingelser eller brist på råmaterial — så är faran på grund av folköverflyttningen till andra näringar icke överhängande. Sannolikt får man dock icke driva detta resonemang alltför långt. Här har redan understrukits det förhållandet, att jordbruksproduktionen i stor omfattning bedrivs med ett absolut minimum av folk och att alltför stora arbetsprestationer påläggas en del av jordbruksbefolkningen under de bråda tiderna. Ett dylikt tillstånd är i längden ohållbart. En annan sida av saken är den, att produktionen visserligen uppehålles, men att detta till viss del sker genom åsidosättandet av icke absolut nödvändiga arbeten (underhåll av diken och odlingsvägar, ogräsbekämpande åtgärder, byggnadsunderhåll m. m.), vilka dock icke kan uppskjutas hur lång tid som helst. Vi ha med all sannolikhet haft en viss kapitalförtäring inom jordbruket på här antydda vägar under senare år. Strängt taget är det av anförda skäl svårt att ännu anföra bevis för att jordbruket verkligen helt lyckats eliminera verkningarna av den minskade arbetskraftsvolymen.

I den mån detta har lyckats eller kommer att lyckas, sker det icke endast genom mekaniseringen. Den pågående rationaliseringsprocessen innefattar vida mer. Dit höra sålunda alla de åtgärder, som skola ledas, uppmuntras och stödjas av de år 1947 inrättade lantbruksnämnderna (yttre och inre rationalisering; med yttre rationalisering avses åtgärder ägnade att förbättra själva brukningsdelarna, ofta genom sammanslagning. Inre rationalisering avser de fortsatta åtgärderna, såsom förändring i fältens form, stenröjning, dränering, förbättring av byggnaderna o. s. v.) samt åtgärder hörande till driftsrationaliseringen. På det sistnämnda området förtjänar uppmärksammas de olika kemiska bekämpningsmetoderna mot ogräs, växtsjukdomar och skadeinsekter. Mekaniseringen får dock anses utgöra tyngdpunkten i rationaliseringsarbetet, och flera av de övriga åtgärderna äro ägnade att underlätta mekaniseringen.

Arbetskostnaderna väga tungt bland jordbrukets produktionskostnader. Av en redovisad produktionskostnadssumma om 3,12 miljarder kr under produktionsåret 1948/49 utgjorde arbetskostnaderna 1,93 miljarder kr eller nära 62 % (enligt aug.-kalkylen 1949). Dels på grund av arbetskostnadernas dominerande omfattning inom jordbruket, dels på grund av att arbetslönerna stigit betydligt snabbare än andra hjälpmedel i produktionen, har nedbring-

Utvecklingslinjer inom svenskt jordbruk

andet av arbetskraftsbehovet blivit en allt viktigare angelägenhet. Ett skäl härför är självfallet också den absoluta brist på arbetskraft, som tidvis gjort sig gällande. Vad här anförts understrykes klart av indextalen nedan.

Indextal över löner och priser, 1935—1937 = 100.

	1938	1942	1946	1949 prel.
Arbetskostnader	115,7	166,2	238,4	310,2
Maskiner	113,8	151,7	159,1	172,3
Byggnadskostnader..	110,0	157,7	179,9	209,9
Handelsgödsel	102,8	163,9	168,5	154,5
Fodermedel.....	106,3	160,7	182,4	194,8

De praktiska resultat som uppnåtts visa också, att jordbrukarna energiskt gripit sig an att nedbringa arbetskraftsförbrukningen. Det må här erinras om att i den kalkyl över intäkter och produktionskostnader i jordbruket, som utgör underlag för underhandlingarna om priserna på jordbruksprodukterna, varje år borträknas 1½ % av arbetskraftsvolymen. Härigenom nedbringas de i kalkylen beräknade arbetskostnaderna årligen med cirka 30 millioner kr. i nuvarande löneläge. Detta resultat av jordbrukets rationalisering tillföres alltså automatiskt konsumenterna. Den alltsedan år 1940 för prisregleringarna på jordbrukets område tillämpade principen innebär, att jordbruket kompenseras för kostnadsökningar, som inträtt sedan basåret (produktionsåret 1938/39). Detta effektueras som bekant med hjälp av den s. k. totalkalkylen över jordbrukets intäkter och kostnader. I denna kalkyl undersökes vilka intäkter, som äro erforderliga för att intäktssumman skall uppvisa samma procentuella utveckling (hittills stegring), som kostnadssumman. Sedan man vid prisunderhandlingar enats om den sålunda erforderliga intäktssummans storlek, söker man avväga priserna på de olika produkterna, så att jordbruket under produktionsåret kan beräknas erhålla den ifrågavarande summan — såvida icke t. ex. de klimatiska betingelserna förrycka beräkningarna. Vid denna uppläggning av jordbrukets prisregleringar måste nedgången i arbetskraftsvolymen innebära, att en del av de inträffade kostnadsökningarna på grund av höjda löner och priser på råvaror i jordbruksproduktionen icke behövt kompenseras.

Enligt undersökningar gällande ca 60 storbruk i Mellansverige har arbetsförbrukningen vid oförändrad produktionsinriktning

under tiden 1920—1940 kunnat nedbringas med icke mindre än 43 %. Undersökningar vid sydsvenska storbruk ha påvisat en nedgång i arbetsförbrukningen med 40 %. Vid bondejordbruk om 10—25 har har det samtidigt konstaterats 33 % minskning i arbetsåtgången. Samtidigt med detta har produktionen kunnat ökas betydligt.

Det är väl känt, att de små brukningsdelarna icke ha samma möjligheter till mekanisering som de större. Orsakerna härtill äro såväl rent ekonomiska faktorer (bl. a. finansieringssvårigheter) som svårigheterna att överhuvud taget använda maskiner på de små fälten.

De små brukningsdelarna ha tillkommit under en tid, då man inom jordbruket endast använde hästar och oxar som dragkraft. Under dylika förhållanden var det icke någon större skillnad i fråga om arbetskraftsförbrukningen per har vid en liten eller en stor brukningsdel, men införandet av traktordrift och de större maskiner, som därvid kunnat användas, förändrade läget på ett radikalt sätt. De större jordbruken ha i hög grad mekaniserats, under det att småbruken i detta hänseende kommit att släpa efter i utvecklingen. Det ekonomiska resultatet härav kan direkt utläsas ur bokföringsresultaten från de svenska jordbruk, som äro anslutna till den av Lantbruksstyrelsen ledda jordbruksekonomiska undersökningen. Arbetsförbrukningen per har vid de minsta, räkningskontrollerade jordbruken uppgår till drygt 600 timmar, under det att antalet timmar per har vid jordbruk inom storleksgruppen 30—50 har stannar vid omkring 225. När dessa siffror bedömas, måste man dock ha klart för sig, att de mindre jordbruken ha en mera arbetskrävande produktionsinriktning än de större framför allt därigenom, att flera djur hållas per har. Förädlingen till animaliska produkter är mera omfattande vid dessa jordbruk.

Under de senaste årens livliga debatt i de centrala jordbruksfrågorna har begreppet »jordbrukets rationalisering» ibland använts på sådant sätt, att den oinvidige kunnat antaga, att rationalisering inom jordbruket är en ny företeelse. Så är emellertid icke fallet. Rationaliseringen har pågått länge och pågår alltjämt, fastän man nu av flera skäl funnit det önskvärt att intensifiera den — d. v. s. föra den fram i snabbare takt.

Den hittillsvarande rationaliseringen inom jordbruket är en produkt av ett flertal samverkande faktorer, av vilka i första hand kunna nämnas 1) växtförädlingens resultat, 2) förbättrad gödsling och brukning av jorden, 3) förbättrad utfodringsteknik, 4) mekanisering på olika stadier av produktionen, 5) förbättrad planering av

Utvecklingslinjer inom svenskt jordbruk

arbetskraftens användning o. s. v. Den här angivna ordningsföljden avser icke att markera de olika faktorernas inverkan och betydelse. Vilken faktor, som betytt mest, är svårt att ange. Vid en fortsatt och påskyndad rationalisering torde de tre sistnämnda grupperna av åtgärder erbjuda de största möjligheterna till snabba resultat.

Som mått på rationaliseringens resultat lämpar det sig att först studera den totala produktionsvolymen för jordbruksprodukter.

Vegetabilieproduktionens utveckling.

	Millioner skördeenheter pr år	Relativa tal
1876—1885	4 280	100
1916—1925	6 803	159
1931—1940	8 210	192
1938	9 039	211

Som synes kan man tala om en ungefärlig fördubbling av totalskörden sedan 1880-talet. Ökningen var ganska jämn fram till sekelskiftet. Då började emellertid jordbrukets mekanisering med en snabbare produktionsökning som följd.

Animalieproduktionen har ökat snabbare än vegetabilieproduktionen. En allt större del av skörden har använts till foder. Höjningen av levnadsstandarden har banat väg för denna utveckling.

Vegetabilieproduktionens utveckling.

	Milliarder kalorier pr år	Relativa tal
1876—1885	912	100
1930—1939	2 855	313

Ett riktigt uttryck för rationaliseringens resultat erhålles först om produktionen ställes i relation till den mänskliga arbetskraften. Ett dylikt förfarande visar, att omkring 1,9 mill. människor i jordbruket nu producera dubbelt så mycket jordbruksprodukter som 3 mill. människor gjorde vid 1880-talets början. Siffrorna äro ungefärliga men kan anges som ett approximativt mått på utvecklingen.

Beträffande användningen av den svenska åkerjorden under 1940-talet är en mycket väsentlig förändring att notera i och med uppkomsten av en betydande oljeväxtodling. Samtidigt med att brödspannmålsarealen nedgått med drygt 10 % sedan förkrigsåren har upparbetats en oljeväxtodling, som under 1949 omfattade

141 000 ha, motsvarande cirka 1/3 av totala brödsspannmålsarealen under samma år. Resultatet av denna odling är bl. a. att vi nu under goda skördeår äro nära nog självförsörjande i fråga om matfett. 1949 års skörd av oljeväxter inkl. linfrö uppgår till i runt tal 200 mill. kg, varur kan beräknas bli utvunnet omkring 60 mill. kg olja (därav 48 mill. kg matolja) samt mer än 100 mill. kg foderkakor. Den angivna kvantiteten matolja är tillräcklig som råvara till c:a 55 mill. kg margarin. Vår smörproduktion uppgår vid nuvarande standardisering av mjölken och vid den användning av till mejerier levererad mjölk, som förekommit under 1949, till drygt 95 mill. kg. Vi kunna sålunda räkna med en totalproduktion av inhemskt matfett av omkring 150 mill. kg. Konsumtionen av smör och margarin uppgick under produktionsåret 1948/49 till 158 mill. kg. Under detta år var emellertid matfettet som bekant delvis ransonerat. Även vid en helt fri konsumtion, som nu kan beräknas uppgå till 170 mill. kg matfett pr år, kunna vi alltså i stort sett fylla behovet av matfett. Den årsförbrukning av matfett, som här angivits, ligger 30 % över förkrignivån.

Produktionsutvecklingen inom jordbruket visar nu efter de båda relativt goda skördeåren 1948 och 1949 en stigande tendens. Vegetabilieproduktionen uttryckt i kalorier var under året 1948/49 ca 9 % större än under sista förkrigsåret. Animalieproduktionen, likaså räknad i kalorier, anges ha legat 6 % och den sammanlagda produktionen 8 % över det angivna förkrigsårets produktion.

Den produktionsutveckling för den senaste tioårsperioden, som i det föregående ytterst kortfattat berörts, har resulterat i partiellt överskott under vissa tider det senaste året. Det må starkt understrykas, att överskottet endast gäller vissa produktslag, nämligen mjölk och ägg. Sedan år 1938 har folkmängden i landet stigit med 0,76 mill. och en produktionsstegring med 8 % bör sålunda icke ge anledning till några större farhågor för överproduktion. Det hela är för närvarande främst en fråga om produktionsinriktningen — naturligtvis i och för sig besvärlig nog i ett land, där de klimatiska betingelserna sätta en relativt snäv gräns för variationerna i produktionsprogrammet. Visserligen har under 1949 mjölkproduktionen väl täckt behovet, men vi ha underskott på kött. Gödkalvproduktionen är blott ungefärligen hälften av vad den var före kriget. Det får även beaktas, att det tidvis under 1949 till synes förekommande överskottet av mjölk även är ett resultat av mjölkstandardiseringen, vilken ännu kvarstår såsom sista rest av kris-hushållningen på jordbrukets område.

Vidare må anföras, att brödspannmålsarealen, som minskat med drygt 10 % sedan förkrigsåren, nu får anses ligga på en sådan nivå, att endast goda skördeår kan helt fylla vårt behov. En annan utväg att utnyttja en ytterligare ökad produktionskapacitet inom jordbruket är ökad sockerbetsodling. Om hela sockerbehovet skulle täckas genom inhemsk odling, skulle åtgå sockerbeter från ytterligare ca 10 000 har (f. n. odlas ca 50 000 har).

I sammanhanget kan även erinras om viss foderimport, som, om så befundes erforderligt för avsättningen, kunde ersättas av inom landet odlad foder. Det förefaller sålunda, som om det för folkförsörjningen vore mycket angeläget, att jordbrukets produktionskapacitet bevarades. Det gäller närmast att anpassa produktionen till konsumtionsbehovet så långt detta kan ske. Överskott av vissa produkter samtidigt med underskott av andra är naturligtvis i nuvarande valutaläge ogynnsamt — såvida icke överskottsvaran kan betinga goda exportpriser.

I diskussionen om jordbrukets fortsatta rationalisering intager byggnadsfrågan en viktig plats. Byggnadskostnadernas procentuella andel av de totala produktionskostnaderna torde oftast ligga över 10 och i många fall omkring 20 % eller ännu högre. Byggnadskostnaderna äro sålunda mycket höga. En av orsakerna till detta är vårt relativt karga klimat. En annan orsak är jordbrukets driftsinriktning. Beträffande driftsinriktningens inverkan på behovet av byggnader förtjänar även omnämnas, att Sveriges jordbruk inom vissa områden ännu är föga specialiserat. Denna omständighet medför, att antingen särskilda byggnader eller olika avdelningar inom en gemensam byggnad för flera olika djurslag finnes vid så gott som varje gård.

Det är uppenbart, att de höga byggnadskostnaderna förutom svårigheterna med finansierandet av byggnadsverksamheten även medför andra olägenheter. Den som bebygger en förfallen gård, har inga möjligheter att vid en eventuell försäljning av gården få det utlagda kapitalet tillbaka. Endast under förutsättning att han själv stannar kvar och brukar gården, kan han räkna med att på lång sikt få valuta för det nedlagda kapitalet. Tvivelsutan motverkar detta förnyelsen av byggnadsbeståndet inom jordbruket. Den, som hyser planer på att inom en snar framtid sälja sin gård, kan knappast förväntas lägga ned något betydande kapital på byggnadsförbättringar. Endast den, som ämnar behålla en gård under lång tid, är benägen att bygga — dock under förutsättning, att han över huvudtaget kan finansiera byggnadsverksamheten.

Trots att byggnadsvärdena oftast icke kunna rymmas i fastigheternas saluvärden, bidraga dock de höga byggnadskostnaderna till höga fastighetspriser, som ur jordbrukets synpunkt icke äro önskvärda. Ju högre priserna på jordbruksfastigheter äro, desto större bli svårigheterna för den, som ämnar etablera sig som jordbrukare. Endast ett litet fåtal, nämligen de, som av en eller annan orsak ha för avsikt att sälja sina jordbruk utan att köpa andra jordbruk igen, äro betjänta av höga fastighetsvärden. Numera äro alltför höga priser på jordbruksfastigheter särskilt olägliga med hänsyn till att lantbruksföretagen på grund av de senare årens utveckling kräva mycket betydande kapitalinsatser utöver fastighetsvärdena. Bland annat ha de på senare år stegrade kraven på maskinutrustning bidragit till att starkt öka behovet av driftskapital inom jordbruket.

I den rationaliseringsprocess inom svenskt jordbruk, som i det föregående påvisats, är mekaniseringen en betydande faktor. Under de goda skördeåren före kriget inleddes en betydande mekaniseringsprocess. Den avbröts på grund av kriget, men har sedan kunnat upptagas med ökad intensitet. Före kriget fanns ca 15 000 traktorer — f. n. är antalet omkring 60 000. År 1938 kom de första skördetröskorna — f. n. är antalet omkring 5 000. Före kriget köpte jordbrukarna maskiner och redskap för omkring 40 mill. kr årligen — 1948 var motsvarande summa omkring 230 mill. kr. Mekaniseringen kräver uppenbarligen stora investeringar och torde i fortsättningen bli förenad med ökade svårigheter, enär det är de minsta brukningsdelarna, som ha mest kvar att göra. Det är dock möjligt, att gemensam maskinhållning i ökad omfattning skall kunna nedbringa kostnaderna och på så sätt möjliggöra mekanisering ned till de minsta brukningsdelarna. Det är icke minst viktigt, att man tillgodoser det ökade behovet av verkstäder, som äro i stånd att ge erforderlig hjälp och service. På den punkten torde de planerade maskincentralerna komma att få en viktig uppgift.

De aktuella jordbruksfrågorna för dagen i vårt land äro så gott som samtliga direkt eller indirekt sammankopplade med rationaliseringsspörsmålen. Det vore därför knappast fullt rättvist att icke i någon mån beröra den viktiga del av rationaliseringsarbetet, som möjliggjorts genom jordbrukets ekonomiska föreningar. Uppsamling, förädling och distribution av produkterna är en relativt dyrbar sak vid jordbruket, eftersom produktionen där bedrivs på ett stort antal enheter. Det är först genom uppbyggandet av jordbrukets ekonomiska föreningar, som rationaliseringen på detta om-

råde kunnat bedrivas med framgång. Samarbetet mellan föreningar inom en viss bransch har bl. a. underlättat en effektiv transportorganisation, varigenom stora besparingar kunnat ske. Vidare ha föreningarna genom det inbördes samarbetet kunnat utbyta redan vunna tekniska erfarenheter på ett sätt, som eljest icke skulle ha varit möjligt, samtidigt som samarbetet givit ökade resurser för vägledande försök och forskning. I det sammanhanget förtjänar omnämnas den forskning, som bedrivs inom centralorganisationerna i mejeri- resp. slakteribranscherna. Ett annat exempel är driftsanalysen för mejerierna, vilken ofta varit direkt vägledande vid den snabba övergång till större och modernare driftsenheter inom mejerihanteringen, som ägt rum. Driftsanalysen har avslöjat svagheter, där sådana förefunnits, och tack vare samarbetet har det varit möjligt att taga konsekvenserna av de ekonomiska fakta, som framkommit. Under loppet av 10—15 år har antalet mejerier nedgått med hälften, samtidigt som mjölkinvägningen pr mejeri och dag blivit tredubblad.

Möjligheten att tack vare samarbetet kunna utnyttja stordriftens fördelar utgör måhända den mest påtagliga vinsten. Fördelen härav består emellertid icke endast i det förbilligande av jordbruksprodukternas förädling, som kunnat åstadkommas. De större enheterna ha nämligen även på ett helt nytt sätt möjliggjort kvalitetsförbättring och standardisering av de färdiga produkterna. Detta är — likaväl som förbilligandet av förädling och distribution — ett gemensamt intresse för alla samhällsgrupper. Den här åsyftade kvalitetsförbättringen åstadkommes icke enbart genom moderna industrianläggningar utan även i lika hög grad genom en förbättrad behandling av produkterna redan ute på gårdarna. En dylik förbättring söker man inom föreningarna åstadkomma såväl genom upplysande arbete som genom en allmänt genomförd betalning efter kvalitet.

Det må till sist erinras om att föreningsverksamheten skapat möjligheter till en statistisk redovisning, som tidigare icke kunnat åstadkommas. Detta har väsentligt underlättat en rättvis fördelning av livsmedelstillgångarna under en kritisk tid, samtidigt som de statliga myndigheterna härigenom kunnat få en bättre överblick över tillgängliga resurser i samband med nödvändiga planeringar.

Det omfattande maskineri för distribution och förädling, som Sveriges jordbrukare byggt upp inom sin föreningsrörelse, är till gagn icke endast för jordbruket utan för hela folkhushållningen.